

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת וישלח י"ב כסלו תשע"ט,
גליון נושא, בענין העומד על הפרק.

בירורי הלכה ופסקי דין אקטואליים, מפי גדולי
ופוסקי הדור שליט"א. לעורר לב המעיין, ואין
לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'כותב בפייטים בשבת'

מלאכת 'כותב' בפייטים בשבת

תחביב: לאחרונה מצוי מאוד 'משטחי פייטים' - SEQUINS (על גבי ספות, כריות, חולצות של ילדות, קלמרים, ילקוטים, מחזיקי מפתחות, כיפות), הרבה פייטים תפורים אל הבד בצפיפות זה לצד זה, כמו 'שריון קשקשים' בצבעים מגוונים, וביחד יוצרים גוון מסוים או צורה כלשהי.

התחביב של הילדים, להעביר יד על גבי הפייטים הלוך ושוב, העברת היד הופכת את הפייטים לצד השני, הצבוע בצבע אחר, ומשנה את צבע הבגד. בדגמים מסוימים - בכל צד מהפייטים יש תמונה אחרת או מילה אחרת, כגון בצד אחד מטוס ובצד השני אניה וכדומה, הפיכת הפייטים מכסה את הציור הראשון ומגלה את הציור השני.

בגליון הנוכחי נלמד בעז"ה, האם מותר בשבת לשנות את כיוון הפייטים, משום מלאכת 'צובע' - כאשר משנה את הגוון, 'כותב' - כאשר יוצר צורה או אות, ואם אכן יש איסור, האם משטחי הפייטים אסורים בטלטול משום 'מוקצה'. הדין מתחלק בין שלשה סוגים; א. כיסוי הצבע הקיים וגילוי צבע אחר. ב. כיסוי כיתוב או תמונה קיימת וגילוי כיתוב או תמונה אחרת. ג. יצירת כיתוב או תמונה.

משחקים דומים: יש עוד משחקי כתיבה, 1. משטח מגנטי, שכותבים עליו על ידי עט מגנט. 2. משטח פלסטיק מחורר, שמכניסים בהם פטריות בצבעים שונים, ובכך מייצרים אותיות או צורות. 3. 'קפלה' ו'קוביות צבעוניות' שמניחים זה לצד זה בצורת אות, או ציור. במקרה האחרון - מסתבר להקל, כיון שאין חיבור בין הקוביות, בניגוד לפייטים מגנטיים ופטריות שהמשטח מחברם למקשה אחת. ועוד, שאינו צורת כתיבה אלא השתמשות בעלמא (כמו שאנשים שעושים מעגל בשבת, לא נחשב שכותבים צורה של אות 'סמך'), בניגוד לפייטים מגנטיים ופטריות שייעודם לכתיבה וציור ומהותם "משחק כתיבה", שהרי מצורף חוברת הדרכה עם ציורים ואותיות שאפשר ליצור בהם.

1. פתיחת ספר עם אותיות על חודי הדפים

'משטחי פייטים' הינה תופעה חדשה שלא דנו עליה הפוסקים, הדוגמא הכי קרובה לזה, הוא מה שנחלקו האחרונים, האם מותר לפתוח ספר שיש אותיות בחודי הדפים, שהרי בפתיחת הספר הוא מוחק את האותיות, וכשסוגר הוא כותב.

היכלא

עניי הלכת ממורינו
הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

גליון ז' - תשע"ז - תשע"ח

השימוש במשחק לילדים שכותבים ומציירים על ידי כדורי מתכת זעירים

משחק ילדים הבנוי באופן שיטתי שני משטחים אחד מחורר כטין רשת והאחר מלא, וביניהם נמצאים כסה מאות כדורי מתכת זעירים, והילד מחזיק בידו טוט קטן כטין עיפרון שבראשו יש מנגט ומוטף בכל פעם כדור מתכת אחד שנתפס בתוך אחד מנקבי המשטח המחורר, וכך כאשר עושה כן פעם אחר פעם הוא יוצר ציורים או אותיות, אותיות או ציורים אלו אינם קיום רצופים אלא יש בין כל כדור וכדור מעט הפסק אויר כיון שהכדור טונת בתוך הנקב שבלות. ויש לברר האם כותב לשחק במשחק זה בשבת.

הבולא היכלא הנ"ל

אין להשתמש במשחק זה בשבת דיש בזה איסור כותב.

דעת הרמ"א (שו"ת סימן קיט סעיף כ) וכן דעת הרבה אחרונים, שמותר לפתוח ספר שיש עליו אותיות בחודי הדפים, כיון שהספר עומד לפתוח ולסגור אין דרך כתיבה ומחיקה בכך, הפרישה מדמה את זה להיתר לפתוח ולסגור דלת, שאינו נחשב בנין וסתירה. טעם נוסף כותב הרמ"א, שהרי רק מרחק ומקרב את חלקי האות, וריחוק וקירוב אינו מעשה כתיבה כלל, והוכיח כן מהגמ' (שבת דף קד:) הכותב אות אחת בטבריה ואחת בציפורי חייב, כי 'מחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה', ומוכח שהקריבה עצמה אינה מלאכה, וסובר הרמ"א שאין הבדל בין קירוב אותיות שלמות לקירוב חלקי אותיות. ונחלקו עליו הלבוש והמגן אברהם שאסור

לפתוח ולסגור הספר בשבת, כיון שעל ידי הפתיחה, הוא שובר האותיות והוי כמוחק, ובסגירה נחשב ככותב.

הכרעת המשנ"ב (סימן שמ ס"ק יז) שהמנהג להקל כדעת הרמ"א, ומכל מקום נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר, כמבואר בחיי אדם ותפארת ישראל. והוסיף בשער הציון (ס"ק כה), שלכתחילה בודאי טוב יותר לצאת ידי הכל, שלא לעשות אותיות על חודי הדפין.

החזו"א (סימן סא ס"ק ב) מבאר באופן מחודש את דעת המתירים לפתוח ספר שיש עליו אותיות בחודי הדפים, משום דהוי פסיק רישא בתרי דרבנן, שהמשתמש בספר אינו מתכוין לכתוב ולמחוק, אלא שנחשב 'פסיק רישא', שאגב פעולת הפתיחה ימחקו האותיות, שכן נעשית שלא על מנת לכתוב וכלאחר יד, ועוד הרי זה מלאכה שאינה מתקיימת, כיון שהספר עומד להיפתח ולהסגר, וגם הוי מקלקל שאינו מוחק על מנת לכתוב. ומסיים החזו"א, שאין לסמוך על ההיתר הזה שהרי ההיתר של 'פסיק רישא בתרי דרבנן' אינו מוכרע, ואין לו מקור ברור בגמ'.

2. משחקים דומים

לגבי קוביות שיוצרים אותיות על ידי שמסדרים אחד ליד השני, דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (או"ח סימן קלה) מותר לחברם, ולדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן עח) אסור לחברם בשבת, כי הקוביות נוצרו מעיקרא באופן שיתאים ליצור צורות על ידי העמדתם זה ליד זה, ובגמר הצורה יש איסור דרבנן אפילו ללא חיבור. ומכל מקום אינו מוקצה.

כאשר מקרב חלקי פאזל אחד אל השני ומהם נוצר ציור, כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק טז סעיף כד) על פי הגר"מ משה פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה או"ח סימן קלה) והגר"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שכאשר אין חיבור או הידוק בין החלקים מותר, אבל כאשר יש ביניהם חיבור אסור. והוסיף הגר"ש ז, שאם החלקים נאחזים זה בזה, אסור כמו כשיש להם מסגרת. בפייטים שמחוברים לבגד, יש לאסור כמו בפזל שמתהדק אחד לשני. מאידך יתכן לחלק, שבפזל מייצר

עכשיו את החיבור בין החלקים, אבל בפייטים החיבור קיים ועומד, והוא רק מסבב את הכיתוב לצד הנכון.

3. דיני משטח פייטים

לאחר בירור הדינים עם גדולי הרבנים שליט"א, נביא כאן את תמצית הדינים, של השימוש בשבת במשטח הפייטים;

שינוי צבע - מותר: מותר להעביר את הפייטים מצד לצד, כאשר נוצר רק "שינוי צבע", כגון שצד אחד שחור וצד השני לבן ובהעברת היד הופך את הצבע, כיון שאינו יוצר מציאות חדשה להחשיבו כצובע, ורק מגלה את המציאות הקיימת בצד השני של הפייטים.

קשקושים - מסתבר שמותר: מסתבר שמותר לייצר בפייטים קשקושים חסרי משמעות, כעין מה שהתירו הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק כח הערה ח), והג"ר ניסים קרליץ שליט"א (חוט שני חלק א פרק כא ס"ק ג) לפתוח ולסגור ספר שיש בחודי הדפים צורות חסרות משמעות. ואף לצייר קו בעלמא יש להתיר מטעם זה, וכמו שמתירים באכילה עוגיה שיש עליה קו בעלמא.

יש מקום לחלק; הרי פשוט שאסור לקשקש בעט בשבת, וכמעט כל סברות ההיתר שנאמרו בספר, שבצירוף אותם סברות התיר רבי שלמה זלמן בספר שיש עליו צורות חסרי משמעות לא שייכות בקשקושים, ההיתר בספר משום שהצורה כבר קיימת ודומה לדלת - לא שייך בקשקוש שכעת מייצר קשקוש שלא היה לפני. ההיתר משום קירוב חלקי אות אינו כתיבה - לא שייך בקשקוש שגם החלקים של קשקוש זה לא היו. יסוד ההיתר משום 'אינו מתכוין' - לא שייך בקשקוש ש'מתכוין' לקשקש. ההיתר של 'פסיק רישא בתרי דרבנן' - לא שייך בקשקוש שעושה מעשה גמור, ופסיק רישא שייך רק בדבר שנוצר ממילא.

מסופר בגמ' (ביצה דף כח.) שרבה היה שולח בשר לביתו, ולסימן כשרות חתך את הבשר ביום טוב בצורה בעלת שלוש קרנות. ומבואר במאירי, ובאליה רבה בשם המהרי"ל, ונפסק במשנ"ב (סימן תק ס"ק יז), אבל אותיות וציורים אסור לעשותן בבשר דרך סימן ביום טוב. והכרעת השער הציון (ס"ק כ) שאין הבדל בין שבת ליום טוב. הרי שמותר לעשות צורה שאין בה משמעות, ורק אותיות וציורים אסור, ושפיר מותר לעשות קשקוש בפייטים בשבת.

ועומק הפשט בזה, שעצם המהפך של הפייט מצד לצד אינו כלום, דהוי כדלת שנעה על צירה, וכל האיסור מתחיל בכך שמייצר צורה או אות, אבל בקשקוש אינו מייצר כלום, ולכן מותר לכתחילה, וכמו לגבי צביעה שאינו נחשב שמייצר צבע בהפיכת הפייט.

4. האם פייטים דומה לחודי הספרים!?

שינוי קיים - מחלוקת: באופן שיש כיתוב או ציור קיים בפייטים - כלומר שינוי צורה מובנה שמתהפך, כגון שצד אחד מטוס וצד השני אניה, יש מגדולי ההוראה שליט"א הסוברים, שדין הפייטים בדיוק כדין חודי הדפים, שלפי הרמ"א מותר ולפי הלבוש אסור, והמשנ"ב מצדד להחמיר, והתיר רק כשאין לו ספר אחר. ולשיטתם, אין היתר לשחק בפייטים כי אם כאשר אין לו משחק אחר לתת לילד, אבל אין חיוב למחות בקטן שמשחק בפייטים, כי אין חובת 'חינוך' במחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן.

בכיתוב דומה ממש לחודי הספרים, כי האות קיימת גם כשזה הפוך (בצורה הפוכה) ולא משתנה בעצם, ובדגמים מסוימים ניתן להבחין בו מהצד השני. אמנם בציור אינו ניכר כשזה הפוך. ועוד שגם בכיתוב, אפשר לשנות חלק כן וחלק לא, נמצא שכבר איבד לזמן מועט את צורת האות וכעת מייצר אותו מחדש, שהרי אינו 'מקשה אחת' אלא המון חתיכות נפרדות. (יתכן שחצי חצי נחשב צורה חדשה).

לכל הדעות אסור: מאידך יש מגדולי ההוראה שליט"א הסוברים, שבפייטים לכל הדעות אסור, לא מיבעיא לשיטת החזון איש שכל יסוד ההיתר משום שאינו מתכוין והוי פסיק רישא בתרי דרבנן שאינו כותב על דבר המתקיים ומקלקל, ודאי שבפייטים אסור כי מתכוין לכתוב, [והפייטים יותר

דבר המתקיים מחודי הספרים, ואינו מקלקל]. אלא גם לשיטת המשנ"ב שעיקר ההיתר בחודי הספרים משום שדומה לדלת, מסתבר שיסוד ההיתר בחודי הדפים, הוא מצד שאינו מתכוין ולא ניחא ליה (והמשנ"ב לא התכוון לדמותו לגמרי לדלת, שמותר אפילו שמתכוון לסגור ולבנות), אבל בפייטים זה מתכוין וגם ניחא ליה. ועוד שיסוד ההיתר בחודי הספר, שאינו צורת כתיבה אלא צורת השתמשות וזה הדימוי לדלת, אבל משטח פייטים הוא משחק של כתיבה.

לפי סברא זו, אם מעביר את ידו על הפייטים ללא מחשבה כלל על התוצאה, אלא דרך העברה בעלמא, הרי אינו מתכוין ולא ניחא ליה, חוזר להיות כדין חודי הדפים, שמצד הדין מותר רק נכון להחמיר.

והוסיפו (נ.ו.) שגם לשיטת הט"ז הגר"ז הנשמת אדם שעיקר הטעם בחודי הספרים משום שקירוב אותיות לא נחשב כתיבה, יתכן לטעון שבפייטים שעדיין אין עליהם צורת כתב כלל, אם כן ההיפוך הוא הכתיבה, שלא מסתבר שהמחבר את הפייטים בהפוך יתחייב משום 'כותב', וממילא הכתיבה היא כעת. וגם לשיטת החוות יאיר (סימן יז) שעיקר ההיתר בחודי הדפים משום כתב שאינו מתקיים, הוא רק בספר שעשוי לפתיחה ויתבטל הכתב, אבל בפייטים אין סיבה מצד עצם הכתב שיתבטל.

5. כתיבה או ציור חדש

כתיבה חדשה - אסור: לכל הדעות אסור לכתוב אותיות או ליצור ציור חדש על גבי הפייטים, ואינו דומה לחודי הדפים, כיון ששם האותיות כבר קיימות, אלא שהתרחקו זה מזה, אבל כאן הוא מייצר את האות מחדש. אמנם מסתבר שהאיסור הוא רק מדרבנן, כיון שהוא עומד להשתנות במשחק הבא, ונחשב כתב שאינו מתקיים. [יש שטענו שהאיסור דאורייתא, כי בפועל הוא יכול להתקיים זמן רב אם לא ישנו אותו].

העירו; שלדעת הג"ר חיים פנחס שיינברג זצ"ל (ילדים בהלכה ארטסקרול עמוד קלה, שבת בית ארטסקרול פרק ל הערה נג), ש"ב'משחקים' של קטנים כגון לגו וכדומה, לא שייך איסורים של בונה, אוהל, כתיבה, וכדומה", לכאורה גם במשטח פייטים שהוא משחק של קטנים, מותר לעשות אפילו כתיבה חדשה. ויתכן לחלק שלגו צעצוע הוא משחק בעלמא ואינו חפצא של כותב, אבל פייטים שמיועד לכתיבה, שעצם מהותו הוא ליצור צורה אחת מהשנים, והוא חלק מההופעה של הבגד, גם לדעתו אסור. ורק לגבי מלאכת 'בונה' מצאנו בראשונים שאם עומד להתפרק לאו שמיה בנין, אבל לגבי מלאכת 'כותב' מבואר בראשונים שגם כתיבה לזמן שאינה מתקיימת אסור מדרבנן וגם בפייטים אסור.

6. 'גזירה' ו'מוקצה' בפייטים

גזירה: יש להסתפק, האם בגד שיש עליו פייטים נהפך ל'מוקצה' מחמת החשש אולי יבוא לכתוב בו. או דלמא אנחנו לא יכולים לגזור גזירות חדשות שלא דיברו בהם חז"ל. ומצאנו מחלוקת בין פוסקי זמננו לגבי שעון יד שיש לו כפתורים האם אסור ללבשו בשבת גזירה שמא יבוא ללחוץ על הכפתורים כהרגלו בימות החול, לדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל אסור ללבשו בשבת, ויש חולקים, הובא במשנ"ב מהדורת דרשו (סימן שח ביאורים ומוספים הערה 173), ואותו מחלוקת יהיה גם לגבי בגד פייטים בשבת.

מוקצה: משטח פייטים שיש בו שימוש נוסף מלבד המשחק בפייטים, כגון בגד או כרית שתפור עליהם משטח פייטים - אינו מוקצה, כי עיקר השימוש לבישת הבגד ושינה על הכרית.

משטח פייטים שאין בו שימוש נוסף ומיועד רק למשחקי כתיבה (באופן שיש עליו כיתוב או ציור מצד אחד, ויעודו הוא להפוך את הציור מצד לצד, לדעות שאסור משום כותב), מסתבר שהוא 'מוקצה' כדין 'כלי שמלאכתו לאיסור', כי עיקר השימוש הוא לכתיבה שהוא מלאכת איסור. ואף שיש אפשרות לעשות קשקוש בעלמא שאינו כתיבה, או לעשות רק צבע אחד, או לתת לקטן וכדומה, דינו כ'כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו או מקומו'.

מקורות: יישר כח להג"ר נחום ויספיש שליט"א שפרסם מאמר מיוחד בגיליון 'פניני הלכה' 38 שופטים תשע"ח, תחת הכותרת 'בגד מתחלף' האם יש בו איסור כותב בשבת, שמאמרו היה לנו לעזר רב. כמו כן, פורסם מאמר לגבי 'כתיבה במשטח מגנטיים', בקובץ 'בהיכלא' (גיליון ז' תשע"ז תשע"ח עמוד קסה קסו) מאת הג"ר יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א, שם מסיק לאסור להשתמש במשטח מגנטיים בשבת, מצד איסור כותב.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. שינוי צבע - מותר: כאשר נוצר רק שינוי צבע, כגון שצד אחד שחור וצד השני לבן, מותר להעביר את הפייטים מצד לצד.
- ב. קשקושים - מסתבר שמותר: יתכן שמותר ליצור קשקושים חסרי משמעות, כיון שאינו נחשב כתיבה.
- ג. שינוי קיים - מחלוקת: שינוי צורה מובנה, כגון שצד אחד מטוס, וצד השני אניה, יש התולים במחלוקת הרמ"א והלבוש ולשיטתם אין היתר לשחק במשחק כי אם כאשר אין לו משחק אחר לתת לילד. ויש אומרים שלכל הדעות אסור. ואם עושה כן ללא כוונה כלל, אלא בהעברה בעלמא, מותר. וכן אין חיוב למחות בקטן שמשחק בפייטים, ומעבירים מצד לצד.
- ד. כתיבה חדשה - אסור: לכל הדעות אסור לכתוב אותיות או ליצור ציור חדש על גבי הפייטים, לפחות מדרבנן כדין כתב שאינו מתקיים, ויש שטענו שנחשב כתיבה דאורייתא, כי בעצם יכול להתקיים לימים רבים.
- ה. מוקצה: מותר ללבוש ולהשתמש בחפצים עם פייטים בלא לשחק בהם, ואינו מוקצה. אמנם משטח פייטים שאין לו שימוש אחר מלבד לשחק בו, יש להסתפק האם הוא מוקצה מצד שמלאכתו לאיסור, או שאינו מוקצה, כיון שאפשר להשתמש בו באופן המותר על ידי קשקוש או שינוי צבע כללי, או לתת לקטן. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הגיליון הוקדש

לעילוי נשמת הגאון
האדיר רבי נתן בן
רבי עמרם גשטטנר
זצוק"ל נלב"ע יד
כמלו תשע"א
ת.נ.צ.ב.ה.

הנושא לשבוע הבא;

שמן זית זך בתית - לנר חנוכה

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הודעה:

אפשר לקבל את
הגיליון כל שבוע
במייל

5047867@gmail.com